

Ташјана Бујарски
Музеј Војводине, Нови Сад

ЕЛЕМЕНТИ СВАДБЕНИХ ОБИЧАЈА У ГИБАРЦУ

Апстракт: У раду су представљени неки елементи свадбених обичаја у Гибарцу, селу у Срему које је до последње деценије XX века углавном било насељено Шокацима – Хрватима. Подаци се односе на обичаје који су вршени у периоду од Другој светској ратној до седамдесетих година XX века, мада су се многи од њих одржавали и касније. Истраживање је обављено у више наврата, у периоду између 2008. и 2010. године. Описани су обичаји који су се вршили пре свадбе, свадба и обичаји после свадбе. Приказане су улоге које су учесници имали у свадбеном ритуалу, нарочито свадбени часници, али и улога и значај села као друштвене и обичајне заједнице.

Кључне речи: свадба, обичаји, Шокаци, Хрвати, Гибарац, Срем.

Свадба представља један од најважнијих догађаја у животном циклусу човека, али она има и истакнуто место у друштвеном и обичајном животу целе заједнице. Наиме, традиционално склапање брака није подразумевало само везу између два појединца него и успостављање везе између две породице, што се огледало у свим фазама свадбених обичаја. Поред тога, у сеоским срединама је, осим чланова породица младенаца, знатно шири круг људи имао одређене улоге у свадбеним обичајима – родбина, пријатељи и комшије, у чему се примећује улога и значај села као друштвене и обичајне заједнице.

Сложеност ритуала који се изводе приликом склапања брака, мноштво обичаја утврђених улога и значај који сами учесници придају вршењу ових обичаја допринели су томе да свадбени обичаји буду заступљени у многим етнографским записима као истакнуте карактеристике појединих заједница. Такође, они су били и још увек су тема многих етнолошких студија.

Свадбеним или женидбеним обичајима у Војводини посебно се бавила Мила Босић, која је, поред неколико радова о женидбеним обичајима Срба у Срему, Бачкој и Банату, објавила и књигу о женидбеним обичајима Шокаца – Хрвата у Бачкој (Bosić 1992).¹

Гибарац је село у општини Шид, које је до последње деценије XX века било насељено углавном Шокацима – Хрватима, католичке вере. Сматра се да

је село постојало и у турско време, али је, заједно са многим околним насељима, опустело крајем XVII века. До њихове обнове дошло је након што је Срем прешао у аустријске руке (Фајфрић 1990: 12).

У периоду после Другог светског рата село је имало око 1.000 становника.² Већина становника бавила се пољопривредом, мањи број занатством, а од 50-их и 60-их година XX века све више Гибарчана запошљавало се у Шиду.

Елементи материјалне и духовне културе Шокаца – Хрвата из Гибарца слични су онима који су распрострањени међу њиховим сународницима у неколико места у Хрватској: Бапској, Берку, Илачи, Ловасу, Сотину, Томпојевцима и Товарнику (Forjan 2003: 16). Гибарац је једино место у Србији у којем су били заступљени такви елементи традиционалне културе.

Многи елементи свадбених обичаја који су били заступљени у Гибарцу појављивали су се и у ширем културном простору, где су се спроводили на сличан начин. Са друге стране, свадбе су увек и огледало тренутка и у њима се огледају сви важнији аспекти живота и културе једне заједнице: породични односи, економске прилике, верска припадност, вредности. Промене у овим сферама пре или касније доводе и до трансформација у свадбеним обичајима (Марјановић 1988–1989). Такође, на свадбене обичаје утицале су и војно-политичке околности, као што је то показала Мила Босић у раду о

традиционалном склапању брака код Срба у Срему. Наиме, она је утврдила да су прописи које су доносили власти ради уређивања породичног и обичајног живота Срба граничара, међу којима је уредба о женидбено-сватовским обичајима из 1786. године, оставили дубок траг, тако да су се и у XX веку могле уочити разлике у обичајима између области у западном Срему које су некада припадале Војној граници и области које нису биле у њеном саставу (Босић 1989–1990: 253, 254).

Подаци за овај рад су, пре свега, прикупљени од казивача у Гибарцу и Новом Саду, у више наврата, у периоду од 2008. до 2010. године.³

БРАК И ПОРОДИЦА

У традиционалној култури, склапању брака се придавао велики значај, а тако је било и у Гибарцу у посматраном периоду. Млади су обично рано ступали у брак – девојке и са навршених 15 или 16 година, јер се сматрало да би се већ са 20 година теже удале.

Породице су углавном биле вишегенерацијске. Млади брачни парови обично су почињали заједнички живот у мужевљевој породици, па је снаха могла да дође у кућу у којој су од одраслих живели: свекар, свекрва, девер, заова, јетрва.

Као што се види и у појединим елементима свадбених обичаја, велику улогу у увођењу младе жене у нову породицу и домаћи култ имала је свекрва. Знано се које послове обавља снаха и које су јој дужности и права.⁴ Већи број жена у вишегенерацијским породицама омогућавао је одређену организацију и поделу послова. Тако се Гибарчани сећају да су у кућама у којима су породице живеле у *друшћиву* за Ускрс могли да добију *свилойис*, јаја фино украшена воском, у више боја и са ситним шарамима, док у инокосним породицама, где је једна жена морала да обави све припреме за празник, она није стизала да се бави оваквим украшавањем.

ОБИЧАЈИ ПРЕ СВАДБЕ⁵

Свадбе су се обавезно одржавале у јесен, „кад стиже вино“. У прошњу се одлазило око Мале госпе (8. септембра), а време венчања обавезно се завршавало до почетка Адвента. С обзиром на то да је у свадбама учествовао већи број рођака, комшија, пријатеља, а да су се у селу сви познавали, гледало

се, ако је било више парова који су желели да се венчају те јесени, да се не венчају истог дана.

Припрема девојачке спреме

Свака девојка је морала да има припремљену девојачку спремину, која се готово искључиво састојала од текстилних предмета израђених у домаћој радности, односно израђивале су их углавном девојчина мајка и девојка. Ови предмети су били симбол девојчине вредноће и поклањала им се велика пажња. Припремани су годинама, али је, по правилу, остајало много тога да се уради и на лето пре свадбе, када су се они ужурбаном завршавали. Девојачка спрема је била предмет посматрања и разговора, а у селу се знало колико је млада припремила *џируба* тканог платна. Говорило се, на пример, да је *искројила за њоклоне од џири (или две, џеј...)* *џирубе* (намотаног платна), када је припремала дарове за момкову породицу. Девојачку спремину чиниле су:

– две шлингане и две *еклане* (кукичане) поњаве (платнени чаршави за кревет), а често и по четири: свечаније и мање свечане шлингане (са раскошним и скромнијим шлинганим украсима) и по две поњаве *велики екала* и *мали екала* (са богатијим и са скромнијим кукичаним украсом);

– столњаци који по украсима одговарају поњавама;

– столњаци који су коришћени приликом јела – за госте и мање свечани, као и по шест салвета уз сваки од њих;

– најмање четири *сјаваћице* – спаваће поњаве, односно креветска чаршава;

– ткани вунени *џриезници*, који су се углавном постављали на врх намештених кревета;

– шест шлинганих јастука и исто толико јастука од куповног памучног платна;

– једна дуња или две дуње;

– *џерјанка* и *џерина* (која се пунила сламом или шушкама од кукуруза);

– пешкири за хлеб – *крух*, од мало грубљег платна, који су се стављали у саћурице када је тесто за хлеб киснуло и којима су се покривале;

– шест пешкира за брисање, шест грубљих и бар четири *мало бољих*;

– пешкир за *џрво јуџро* – свечанији;

– пешкири за огледало, за покривање корпе приликом ношења понуда породиљи или ношења хране на *свејшење* за Ускрс;

– ткана торба;
– намештај – кревети и *шифонер* (пре Другог св. рата свекар и свекрва су давали намештај, а после га је доносила девојка).

Поред тога, требало је припремити и дарове за сватове – кума, старог свата, као и све чланове момакове породице.

Пешкири су имали вишеструку улогу у свадбеним обичајима у Гибарцу. Они су даривани, њима су се китили коњи, украшавала чутура приликом позивања на свадбу, покривале корпе приликом ношења колача. Девојке су посебно припремале пешкир за свекрву и пешкир за прво јутро, који су били најрепрезентативнији. Сватовски пешкири у Гибарцу су пре и после Другог светског рата израђивани од памучног сади или усвојаног платна, са црвеним шарама протканим *на гаску*: пругама, лозицама, квадратићима, стилизованим листовима и цветовима, ружама, гранама (Малуцков 1988–1990). Од средине 50-их и почетка 60-их година XX века све више су улазили у употребу пешкири од танког памучног сади платна са везом у боји, најчешће са мотивима цветова и птица – често пауна, са раскошним шлинганим крајевима. Пешкири старијег типа, са проткиваним црвеним украсима, задржали су се и касније и обично су намењивани кумовима.

Упознавање младих

Гибарчани су најчешће бирали супружнике из свог места. Сматрало се да је срамота да младић или девојка, нарочито ако су имућнији, траже супружнике у другим селима. Особама из другог села женили су се само они који због неког посебног разлога нису могли да се ожене у свом селу, као на пример због болести, сиромаштва или, рецимо, ако неко није био пожељан као супруг јер је удовац са малом децом. У тим случајевима су се тражили супружници из Бапске, Товарника, Илаче, Сота, Моровића или Кукујеваца, међу припадницима истог народа и вере. Наравно, у тим местима су владали слични ставови према удаји и женидби у друго село. За жену која се удала у друго село говорило се да се удала „на јабану“.

Постојало је више прилика за упознавање младих из других места, а најчешће су то биле сеоске славе – *кирбаји*, када се сваке године одлазило у госте код родбине која живи у том месту. Свадбе су, такође, биле места упознавања.

Почетком XX века још увек је било случајева да брак буде уговорен између две породице, а да се момак и девојка пре тога нису познавали. После Другог светског рата момци и девојке су углавном сами бирали супружнике, али је мишљење породице о избору било од великог значаја. Гледало се да момак и девојка потичу из кућа приближно једнаког имовног стања, мада је увек било и изузетака. Поред имовине, важан је био и углед који је породица уживала. Дешавало се да млади изабере супружнике и да се и њихове породице сложе са избором; међутим, неки парови су се разишли пре венчања због неслагања родитеља.

У случајевима када су девојчини родитељи бранили удају за момка ког је одабрала, дешавало се да она *одбејне* или *џобејне*, што се ипак није често дешавало. Када момак увече тако доведе девојку кући, следећег јутра су гости долазили на *ракију*. Дешавало се и да друштво зна да ће девојка *џобећи* и да долазе на *ракију* одмах то вече, али су *озбиљнији* гости ипак долазили ујутру. Породице су се, пре или касније, мириле са насталом ситуацијом и приређивале венчање и свадбено весеље, тако да се свадба приређивала само на једном месту – у младожењиној кући. Било је случајева и да се млада за ту прилику враћала у родитељску кућу, да би се извели сви свадбени обичаји. У сваком случају, млада која је *џобејла* није се могла венчати у шлајеру или го-логлава, морала је покрити главу као удата жена.

Момак иде у собу

Прва посета момка девојчиној кући која је наговештавала венчање обично се дешавала четвртом. У ову посету, у *собу*, ишао је сам, без родитеља или других пратилаца, а домаћини су знали да ће доћи и очекивали су га. Овом приликом није било посебних ритуалних радњи, али је сама посета означавала да је „већ готова ствар“, с обзиром на то да момци код девојака иначе нису долазили.

Просидба – пешкири

У суботу после момкове посете свекрва је ишла у прошњу или „по пешкир“; говорило се „биће пешкири“. Девојци је носила дар, јабуку или гуњу и новац, који је давала када је девојка пољуби у руку. Свекрва је седела у прочељу, а девојка је послуживала – пазећи да не сипа вино у чаше левом руком. За свечане прилике је увек изношена иста храна:

супа, кувано месо и сос, сарма или филоване паприке и печено месо. На крају се увек секао кулен; ако у кући живи момак који треба да се жени или девојка за удају, кулен се чувао за јесен и обавезно је сечен кад дође свекрва.

Будућа невеста је тада свекрви даривала пешкир, најбољи који су припремиле, *са великим радом*, тј. са раскошним везом. У селу се већ знало да је момкова мајка ишла *ѿо ѿешкир* и обично су се испред куће већ окупиле и чекале комшије, као и рођаци и пријатељи који су живели у околини. Будућа свекрва је приликом изласка из девојчине куће високо подизала пешкир, да се види, као знак да је девојка испрошена.

После прошње, девојка је ишла са свекрвом у момкову кућу на вечеру, на којој је овај пут била гост и њу су послуживали.

Оглашавање у цркви – нависте се

У недељу после просидбе, као и следеће две недеље, млади се *нависте* у цркви. Тада су облачили најсвечанију одећу – девојка плишану или свилену, плаве или роза боје. Будући младенци су, такође, одлазили суботом *код свећеника на ѿоуку*.

Када није могло да прође три недеље од просидбе до Адвента, дешавало се да се нависте два пута истога дана. Такође, уколико у селу има више парова који треба да се венчају те године, свадбе су се одржавале понедељком и средом.

Ношење колача – колачаре

Друге недеље кад се младенци *нависте*, младожењина родбина носи девојци *колач*: свекрва, момкове удате сестре и тетке. *Колач* је заправо корпа у коју се прво стављао столњак, на њега тањир са печеном кокошком, а околу су слагани разни ситни колачи, одгоре обавезно са пуслицама. Све је покривано столњаком, а читава корпа је прекривана лепим пешкиром. Колачаре су остајале на ручку у девојчиној кући, а увече су се окупљали млади – обично су долазиле њене другарице на колаче.

Позивање сватова

У сватове су се позивали кумови, родбина, пријатељи, комшије, најчешће уочи сватова: недељом – ако је венчање у понедељак, односно у уторак – ако је свадба у среду. Позивали су се гости са момкове и са девојчине стране. Обично су госте младо-

жењине породице позивали *чаја* и *диверуша*. Носили су чутуру са вином, окићену пешкиром, из које су позвани отпијали и досипали своје вино. Посебно су се звали и *кришани* и *редуше*. Родитељи младенаца и сами младенци су, такође, позивали госте током читавог периода пре свадбе.

Ношење кревета

Четвртком пре свадбе преношена је младина девојачка спрема у младожењину кућу, што се називало *ношење кревета*. Младожења и чаја су преносили спрему на колима и ишли су по неколико пута. Код младе су биле девојке, сестре и другарице које су помагале да се све смести на кола и певале су. Младожења и чаја су *ѿодвикивали*, па је цело село знало да иду *ѿо кревет*. Комшије и родбина су се окупљали да све ово посматрају.

СВАДБА

На дан венчања сватови су се окупљали у младиној и младожењиној кући. Свдбе су се, по правилу, одржавале понедељком, а у случају да је у селу већ заказана друга свадба за понедељак, могла је да се одржи и у среду. Касније, током друге половине XX века усталило се организовање венчања суботом, с обзиром на то да је све већи број људи био запослен у разним предузећима.

Улоге и свадбени часници

Млада је у центру свадбених обичаја. Остали учесници су стално били уз њу и говорили јој шта треба да ради.

У посматраном периоду невесте су на свадби носиле одећу која је била уобичајена у то време као најсвечанија одећа и њу је носила и касније у свечаним приликама. Током друге половине XX века, прво се усталило ношење *илајера*, а потом и беле венчанице (иако су је неке невесте носиле и пре Другог светског рата).

Ђувегија или младожења је, такође, имао чврсто одређене дужности у свадбеном ритуалу.

Кумство је било наследно; кумови су имали значајну улогу у свадбама и њима се посвећивала велика пажња. Добијали су пешкире које су, за разлику од других, носили око врата.

Стари сват је најчешће био ујак, или неки рођак. Он је био други сведок на венчању и носио је пешкир на исти начин као и кум.

Домаћин је био младожењин отац; носио је два пешкира, украшена рузарином, који су му били везани унакрст.

Анђебуле су обавезно биле уз домаћина; то су биле удате жене из младожењине родбине. Играле су испред свираца и биле посебно веселе.

Чаја је био зет или шогор – најчешће сестрин муж или муж сестре од тетке, али обавезно ожењен човек који је умео да забавља госте, да се весели и да одржава ред међу сватовима. Носио је два пешкира везана унакрсно; шешир му је био искићен перјем и паприкама, а обавезно је носио *заоблицу*. Заоблица је био штап на који је стављен печени петао, увезан столњаком и папиром и украшен. Заоблицу је давао кртанима на ручку код младе, па су га они секли и служили том приликом.

Дивер је био неожењен младожењин рођени брат, а диверуша неудата сестра, уколико младожења није имао брата.

Кумовски кочијаш и кумовска анђебула су пратили кума и увече одлазили да донесу *крваљ*.

Кртани и редуше су припремали и служили храну и пиће. Позивани су највише међу комшијама и родбином; дешавало се да буде и по 30 редуша. Са припремама се почињало неколико дана раније – требало је клати свиње, носити код пекара да се пеку. Млађе редуше су обично правиле ситне колаче и куглофе, док су старије припремале ручак код невесте, а вечеру код младожење. Често се кувало и код комшија.

Одлазак по кума и старог свата

Куму и старом свату се указивала посебна пажња током читавог свадбеног периода. Ујутро на дан свадбе чаја и диверуша су посебно одлазили из младожењине куће по кума и старог свата. По доласку у младожењину кућу, свекрва их је китила пешкирима, а потом је служен доручак.

Облачење младе

Из момкове куће се одлазило на *облачење* код младе, односно носили су јој одећу и обућу коју је облачила и обувала за венчање. Том приликом је девер остајао у младиној кући, да је чува, а остали су се враћали код момка.

Одлазак по младу

Касније, током преподнева, свадбена поворка је одлазила од момка девојчиној кући, *по младу*. Пре

младиног изласка из куће обавезно су приређивани *кујовина младе* – домаћин или кум и стари сват су куповали младу, а затим и *извођење лажне младе* (најчешће две лажне младе – трећи пут се појављивала права). Извођење лажне младе било је прилично распрострањено у свадбеним обичајима Шокаца у Бачкој (Босић 1992: 58–59), Хрвата у разним крајевима Хрватске (Škrbić Alemprijević 2006), али и Срба у Срему (Босић 1989–1990: 267, 268), као и многим крајевима у Србији (Марјановић 2008: 206). Постоје различита тумачења овог обичаја. Према тумачењу Т. Ђорђевића и Е. Шневајса, које је прихватила и М. Босић, сврха овог обичаја је да се заштити права млада, која је током свадбе изложена деловању злих сила и демона, тако што ће се први и уједно најопаснији поглед упутити према лажној млади. Друга тумачења стављају овај обичај у контекст обреда прелаза, током којег се преиспитује постојећи друштвени поредак. Ово се постиже поигравањем са статусним, старосним и родним категоријама, с обзиром на то да се најчешће као лажна млада појављује прерушен мушкарац, са пренаглашеним, гротескним одликама и понашањем (Škrbić Alemprijević 2006: 52).

Млада је после тога даривала пешкире, обично куму, старом свату и другим свадбеним часницима, а њене другарице су остале сватове китиле рузарином, за шта су сви сватови појединачно плаћали.

Венчање

Венчање се током овог периода обављало у цркви и месној заједници. Неки припадници Комунистичке партије су избегавали венчање у цркви, али је било случајева да се они венчају и на овај начин.

Ручак

У младиној кући се приређивао ручак после венчања и *приказивање дарова*. После ручка се одлазило младожењиној кући. Кум је благосиљао сватове пре поласка, што је била веома дирљива сцена и том приликом многи су заплакали. Благослов је понављао три пута. После благослова, кретало се уз песму:

Одби се њрана од јорјована и леја (Каша...) од своје мајке...

Док је поворка пролазила сеоским улицама, сви који су у роду са младенцима износили су испред куће тацне са чашама и флашама вина и нудили

сватове. Обавезно се морало свратити у посету код кума и код старог свата, без обзира на ком крају села су биле њихове куће. У кумовој кући била је посебна свечаност; кума није ни ишла на венчање до вечере.

Свадбену поворку су увек пратили свирачи: посебне сватовске, пригодне песме пратиле су важније тренутке у ритуалном циклусу, док су се бећарци певали кад се ишло кроз село и између ових важнијих, преломних момената.

После ручка, из момкове куће су на колима долазили кртани и редуше, односно *радосне*. Носили су колаче и били су видно расположени, а неки од њих и маскирани. Аналогије овом обичају постоје код Срба у многим местима Срема (Босић 1989–1990: 270). У Бачкој су редуше из момкове куће посећивале невестину кућу у оквиру обичаја пре свадбе, у време њене припреме, изводећи при томе низ шала са ружним „даровима“ (Босић 1992: 36).

Долазак у младожењину кућу

Увођење невесте у кућу младожење био је један од најважнијих тренутака у свадбеном ритуалу. Праћен је песмама као што су:

„Домаћине, отварај капију, ево т’ иде снаја у авлију...“

„Ој, свекрво, буди ми весела, срцу ти се испунила жеља...“

Редуше су обавезно са песмом дочекивале сватове са младом. Свака млада је носила у руци јабуку у којој је био новац и коју је овом приликом бацала, док су сви сватови покушавали да је ухвате. Када долази млада, свекрва *стјере илаино*, развија *тируб* платна од улаза у двориште до собе. Младожењини рођаци су бацали новац на платно, па је млада улазила у кућу скупљајући га и том приликом се певало:

„Стери платно, лепог Иве (Мате...) мајко...“

Постоји сећање на обичај да су невести по уласку у кућу давали у руке мушко дете, али се тај обичај касније изгубио.

Вечера

У младожењиној кући приређивана је свечана вечера. У просторијама су постављани столови, клупе и столице, а сватови су заузимали места у зависности од положаја у свадбеном ритуалу: младенци, кумови и остали свадбени часници седали су на

одређена места у *великој* или *ћредњој* соби, док су за млађе госте обично била предвиђена места на трему или у *кујни*.

Приказивање дарова

Пре вечере су се *ћриказивали* дарови. Прво је млада давала дарове: најпре куму, младожењи, а потом и члановима младожењине породице. Чаја је све пратио речима: „Хваљен Исус, куме и стари свате, ево се побринула наша млада куму (домаћину, стрицу, теткама, ујаку...)“. Тада је подизао пешкир или неки други дар да га сватови виде. Младожења је добијао кошуљу од усниваног платна, а касније куповну кошуљу. Жене су углавном добијале материјал за сукњу и блузу, а мушкарци за кошуљу и гаће. После тога су *ћриказивани* дарови за младенце.

Пре осталих дарова приказивао се *кравал* од кума, који је представљао корпу у којој је била печена кокошка, пиле или гуска, а одгоре *слајки колачи*. Касније су кумови носили и торте, које су биле већ уобичајене 60-их година XX века. Кумовски кочијаш је увече ишао у кумову кућу по *кравал*, а после његовог приказивања редуше су ређале колаче на тањире, прво пред кума, па пред младенце, а онда редом по столовима.

Дарови су били уобичајени, јер се тачно знало шта ко дарује: кумови и домаћин су даривали новац, а од осталих сватова су младенци добијали дарове који нису били скупи. На пример, педесетих година XX века дарови за младу су били: плишана марама, *молована* златара, свилена блуза.

Вечера је увек била богата, чак и у време оскудице после Другог светског рата. У причама су остали коментари из времена принудног откупа, када је била несташица брашна, о томе да, после рата и кад је свечано и има лепог меса, сада *крех* није леп. Уз вечеру је обавезно служено вино – гибарачке породице су имале винограде, па су имале и своје вино.

Крађа невестине ципеле

После вечере, а пре игре *кејџиш*, неко од гостију, обично чаја или неко ко се с њим договорио, *краде* невести ципелу. *Крађа ципеле* се открива тако што је кум плаћао да млада игра, после чега је она устајала и показивало се да нема ципелу. Одмах је почињала потрага за ципелом – прво су окривљавали, на пример, кума; он се правдао да је није украо, али је морао да плати; затим су *окривљавали* следећег

госта и тако док се ципела не пронађе. Чаја је на крају проналазио ципелу и враћао је невести. После тога је млада устајала да игра и том приликом прелазила преко стола.

Кетуш – игра са невестом

Игра коју је млада играла са сватовима назива се *кейуш*. Прво је играла са домаћином, па са другим сватовима који су плаћали игру. На крају је кум плаћао да његов кум (младожења) игра. Младенци су после кетуша одлазили на спавање, *бежали су*, а једна редуша је тада разбијала тањир. Свирци су после свирали коло које су сви играли, заједно са кртанима и редушама.

Праћење кума

Свадбено весеље је трајало до дубоко у ноћ, а на крају, у зору, пратили су кума кући, где су били почашћени куваном ракијом.

ОБИЧАЈИ ПОСЛЕ СВАДБЕ

Повезивање младе

Првог јутра после свадбе чаја је будио младенце, а жене из мужевљеве породице чешљале су младу и стављале јој на главу оглавље за удате жене. Од тог јутра она је увек била *повезана*, што је радила чим устане, пре било којег другог посла. У почетку јој је, као и прво јутро, неко помагао – јетрва или заова, а касније је и она сама научила.

Оглавље удате жене у Гибарцу називало се *меја*. Свекрва је припремала све што је било потребно за повезивање снахе, осим *куле*, коју је правио младожења. Кула је дрвени, посебно обликовани ваљкасти део који се постављао на потиљак изнад врата и око којег се везивала *кајица*. Коса се прво делила по средини уздуж и попреко, чешљала се и преко ње се стављала платнена капица. Предњи део косе се пребацивао преко капице. Преко ње се везивала троугласта доња марама *ројић*, а преко њега свечано или *свајдање* оглавље. Младе снахе су носиле најсвечаније оглавље – *златиару*. Постојале су *права* и *молована* златара. Златара се састојала од горњег дела – *меје* и *крајева*. Око лица су се увијали мали праменови косе и стављали су се украси од сјајног ћурећег перја – *јурице*. Док се не роди дете, на златару су се стављали и украси од вештачких цветића – *венчић*.

Младим женама је било необично и непријатно ношење овог оглавља, које је било стегнуто и причвршћено бројним иглама, са утакнутим украсима и често су читавог дана трпеле да их они боду, али нису смеле да се пожале.

Умивање

Млада је првог јутра износила свој пешкир *за њрво јуширо*, који је посебно припремала за ту прилику, да би се укућани њиме брисали после умивања.

Колач

Сутрадан после свадбе рођаци из невестине породице носили су *колач* у младожењину кућу, односно у кућу младенаца. Ову посету је чинило и по 20 до 30 особа, а ишли су са свирачима. Младенци су одлазили по кума и старог свата, да дођу на ручак.

На уласку у двориште постављало се корито са водом, *Дунав*, у које су гости морали да баце новац да би ушли. *Колач* је, у ствари, била корпа колача, покривена пешкиром. Гости су по уласку у кућу, при поздрављању, давали невести новац у руку.

Поред тога, кртани и редуше из младине куће долазили су тога дана у *рагосне*, на сличан начин, али обично у скромнијем облику него *рагосне* претходног дана.

Везе младог брачног пара са невестином породицом одржавају се и касније. Младе жене су обично ишле у посету код својих мајки недељом поподне, а заједно са мужем су их посећивале приликом обеде лежавања неких годишњих обичаја, као на пример за други дан Божића и други дан поклада.

ЗАКЉУЧАК

Свадбени обичаји представљају неисцрпну етнолошко-антрополошку тему. Упркос чињеници да су њихови поједини елементи често слични чак и у удаљеним културама, они представљају, као и у овом случају, важан симбол идентитета једне заједнице. У њима се препознају и преплићу лично и колективно, приватно и јавно, традиционално и модерно.

Кратак преглед свадбених обичаја Шокаца – Хрвата у Гибарцу показао је развијену структуру овог циклуса обичаја. Приказане су улоге које су имали поједини учесници у свадбеном ритуалу, нарочито свадбени часници, али и улога и значај села као друштвене и обичајне заједнице.

Период после Другог светског рата представља време динамичних промена у култури, начину живота, па и обичајном животу људи. Иако у оквиру овог рада нисмо имали за циљ представљање промена у свадбеним обичајима, оне су, ипак, биле приметне у више њихових аспеката: у предметима материјалне културе, исхрани, врсти и вредности дарова, времену одржавања свадби.

НАПОМЕНЕ

- ¹ Трансформацијама овог дела обичајног живота бавила се Весна Марјановић (1988–1989).
- ² Према пописима, године 1948. било је 973 становника, 1953. године 1.044, 1961. године 1.108, 1971. године 980, 1981. године 915, 1991. године 840. Извор: *Stanovništvo, uporedni pregled broja stanovnika 1948, 1953, 1961, 1971, 1981, 1991, 2002, podaci po naseljima*, knjiga 9, Republički zavod za statistiku, Beograd, maj 2004.
- ³ Посебну захвалност на помоћи у истраживању и стрпљивости дугујем госпођама Еви Марошичевић, Аници Пингеровић и Златици Никачевић.
- ⁴ Примера ради, уколико се млада жена старала о стоци – крави, сав приход од млека и млечних производа ишао је њој, за њене потребе и потребе њене деце. У Гибарцу још постоје сећања на то да је млада снаха некада била у подређеном положају и да је морала да пере ноге свекру. Међутим, ти обичаји су временом нестали.
- ⁵ У раду је примењена подела обичаја у вези са склапањем брака коју је у више радова користила Мила Босић. Према овој подели, чине их три веће целине: *ипредсвадебени обичаји* или обичаји који претходе свадби – венчању, *свадба* – венчање и *обичаји после свадбе* (Bosić 1992: 15).

БИБЛИОГРАФИЈА

- Босић, Мила. Женидбени обичаји код Срба у Срему. *Раd војвођанских музеја* 32 (1989–1990): 253–285.
- Малуцков, Мирјана. Збирка пешкира у Војвођанском музеју. *Раd војвођанских музеја* 31 (1988–1989): 205–286.
- Марјановић, Весна. Прилог проучавању промена у циклусу свадбених обичаја Срема на примеру села: Јаково, Бољевци, Стари Сланкамен, Нови Бановци, Стари Бановци. *Раd војвођанских музеја* 31 (1988–1989): 195–204.

Марјановић, Весна. *Маске, маскирање и ритуали у Србији*. Београд: Чигоја штампа, Етнографски музеј у Београду, 2008.

Фајфрић, Жељко. *Трајови времена: Шуг од насељанка до 1848*. Шид: Културно образовни центар, Књижевни клуб „Филип Вишњић“, Скупштина општине и Графосрем, 1990.

Bosić, Mila. *Ženiđbeni običaji Šokaca Hrvata u Bačkoj*. Novi Sad: Vojvođanski muzej, 1992.

Forjan, Josip. Tradicijsko odijevanje Hrvata Šokaca u zapadnom Srijemu, u: Josip Forjan, Ružica Marić (ur.) *Kod bečarskog križa: narodne nošnje okolice Vukovara i Iloka*. Vukovar: Gradski muzej, Zagreb: Posudionica i radionica narodnih nošnji 2003: 16–89.

Škrbić Alempijević, Nevena. Inverzija spolova u hrvatskim pokladnim i svadbenim običajima. *Narodna umjetnost* 43/2 (2006): 41–65.

Ношење колача – колачаре. Свадба Мајке Мађарца и Љубице Жебић 1968. године.

Младенци Аница Пинџеровић (рођ. Жебић) и Иван Пинџеровић, 1954. године

Свијетлан Којић са кумовима (кум са младожењине десне стране је Иван Пинџеровић, испред њега Бранимир Пинџеровић, његов син); иза њих се виде домаћин и анђебуле – иду по младу, 1966. године.

Младожења са кумовима; иза је домаћин са анђебулама, а са свирачима у позадини чаја са заоблицом; иду по младу. Свајкови Ђуре Мађарца и Марије Милашчевић, 1982. године.

Чаја, дивер и домаћин са анђебулама. Чаја је Славо Жебић, девер Ђура Жебић (младожењин брат од ујака). Анђебула је Марија Жебић, а домаћин Марко Мађарца. Свадба Маје Мађарца и Љубице Жебић, 1968. године.

Керење у свадби Иве Шијаковића и Ивике Маринковић из Товарника, 1979. године.

„Рагосне“ код младожење Марка Видаковића,
1954. године

„Кршани“ са свирачима љраше девојку код младожење.
Свадба Маршина Коларевића и Евице Штјаковић,
1970. године.

„Кршани“ код младожење. Свадба Павла Жебића и
Злајке Јелчић (из Бинјуле), 1968. године.

Кршани и редуше. Свадба Пере Чујића из Пујицаца и
Амалије Дарабошић из Гибарца, око 1970. године.
Свајкови су ишли возом у Пујицице.

Свадба Еве (рођ. Жебић) и Павла Марошичевића,
1946. године

Свадба Марка Видаковића и Марице Чолић,
1954. године

Tatjana Bugarski

ELEMENTS OF WEDDING CUSTOMS IN GIBARAC

Summary

This paper presents some elements of the wedding customs in Gibarac, a village in Srem, which was mostly settled by the Šokci – Croats until the last decade of the 20th century. The discussion focuses on customs that were carried out in the period between the Second World War and the 1970's, although many of them also took place later. The paper depicts customs that were carried out before the wedding, on the wedding day and after the wedding.

Wedding customs are inexhaustible ethno-anthropological theme. Despite the fact that their individual elements are often similar even in remote cultures, they represent, as in this case, an important symbol of identity of a community. They contain the interwoven personal and collective, private and public, traditional and modern characteristics.

A brief overview of wedding customs of Šokci – Croats in Gibarac showed a developed structure of this ceremonial cycle. The roles of some participants in the wedding ritual are described, and the role and importance of the village as a social and customary community.

The period after the Second World War is a time of dynamic changes in the culture, lifestyle, and the customary life of people. Although we didn't aim at presenting changes in the wedding customs, they were evident in several aspects: in the objects of material culture, food, nature and value of gifts, time of the wedding ceremonies.